

Maja BONAČIĆ MANDINIĆ

NOVAC ISSE I FAROSA U ZBIRCI MAGYAR NEMZETI
MÚZEUM U BUDIMPEŠTI

THE COINS OF ISSA AND PHAROS IN THE HUNGARIAN NATIONAL
MUSEUM IN BUDAPEST

UDK: 737.1 (497.5 Hvar, Vis) "652"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 15. 3. 2000.
Odobreno: 30. 3. 2000.

Maja Bona-i} Mandini}
HR, 21000 SPLIT
Arheološki muzej
Zrinsko-Frankopanska 25

Obraden je novac Isse i Farosa (4.-2. st. pr. Kr.) iz zbirke Magyar Nemzeti Múzeum u Budimpešti. Među njima se nalazi i ostava faroskog novca nađena u splitskom polju, koja se može datirati u konac 3. st. pr. Kr.

U numizmatičkoj zbirci Magyar Nemzeti Múzeum u Budimpešti nalazi se novac Isse i Farosa.¹ Radi se o šest primjeraka isejskoga i sedamnaest primjeraka faroskog novca. Od posebne je važnosti da dvanaest komada faroskog novca pripada ostavi koja je pronađena dvadesetih godina 19. stoljeća između Splita i Solina.

Među isejskim novcem nalazi se jedan primjerak tipa glava nimfe na aversu i zvijezda na reversu, tri primjerka tipa glava Atene na aversu i koza, te legenda IS na reversu, kao i primjerak tipa glava Atene na aversu, jelen i legenda IS na reversu. U grupi isejskog novca uvršten je jedan anepigrafski primjerak s glavom Here na aversu i dupinom na reversu.

Faroski novac je zastupljen s jednim primjerkom velike nominale koja na aversu ima glavu Zeusa, a na reversu kozu; nadalje, s pet primjerka koji na aversu imaju glavu Perzefone, a na reversu kozu. Od toga dva pripadaju manjoj nominali s ovakvim tipovima. Preostalih jedanaest primjeraka imaju na aversu glavu muškarca, a na reversu kantaros i legendu FA.

¹ Zahvaljujem dr. Melindi Torbagy iz Magyar Nemzeti Múzeum na fotografijama i podacima o ovom novcu. Fotografije izradila Judit Kardos.

Katalog*Literatura:*

Brunšmid

J. BRUNŠMID, Die Inschriften und Münzen der griechische Städte Dalmatiens, Wien, 1898.

Marović

I. MAROVIĆ, Iz numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu, Godišnjak Centra za Balkanološka ispitivanja, 11, Sarajevo 1976.

M. B. Mandinić

M. BONAČIĆ MANDINIĆ, Novac Farosa iz zbirke Machiedo u Arheološkom muzeju u Splitu, Arheološki Vestnik 38, Ljubljana 1987.

ISSA

av/ ženska glava

rv/ dupin d.

1. AE, 6.10 g, 21 mm, 270°, inv. Kiss 194
Brunšmid, 61, br. 4, T. IV. 59.

av/ glava nimfe d., ispred (ISSA)

rv/ zvijezda

2. AE, 6.99 g, 20 mm, /°, inv. R.I.4811
Brunšmid, 62, br. 7-9, T. IV. 63-65.

av/ glava Atene d.

rv/ koza stoji d. IS

3. AE, 22 mm, 8.66 g, 360°, inv. R.I. 4812
Brunšmid, 62-63, br. 10-12, T. IV. i T. V. 67-71.
4. AE, 24 mm, 7.36 g, 270°, inv. Kiss 194
Brunšmid, 62-63, br. 10-12, T. IV. i T. V. 67-71.
5. AE, 22 mm, 7.16 g, 360°, inv. R.I. 4813
Brunšmid, 62-63, br. 10-12, T. IV. i T. V. 67-71.

av/ glava Atene d.

rv/ jelen koraknuo d. (IS)

6. AE, 17 mm, 3.42 g, /°, inv. R.I. 4814
Brunšmid 64, 17, T. V. 74.

FAROS

av/ glava Perzefone l.

rv/ koza stoji l.

7. AE, 6.32, 20 mm, 330°, inv. Kiss 194

- Brunšmid 44, 17, T I,11.
8. AE, 7.15, 20 mm, 190°, inv. R.I. 4815
Brunšmid 44, 17, T I,12.
- av/ glava Perzefone I.
rv/ koza stoji d.
9. AE, 6.48, 22.5 mm, 45°, inv. Kiss 195
M.B.Mandinić, AV 38, 396, 64, T 2, 12; za revers Brunšmid 45, 20, T I, 15.
- av/ glava Perzefone I.
rv/ koza stoji I.
10. AE, 2.89, 15 mm, 45°, inv. R.I. 4816
Brunšmid 46, 21, T I,16.
11. AE, 2.80, 14 mm, 180°, inv. R.I. 4817
Brunšmid 46, 21, T I,16.

Ostava iz splitskog polja

- av/ glava Zeusa I.
rv/ koza stoji I.
12. AE, 11.55, 24x23 mm, 360°, inv. 32. 1847
Brunšmid 43, 11, T I, 5.
- av/ glava muškarca I.
rv/ kantaros, F A
13. AE, 5.04 g, 18 mm, 300°, inv. 32. 1847
Brunšmid 48, 33, T II, 26.
14. AE, 5.46 g, 21x18 mm, 30°, inv. 32. 1847
Brunšmid 48, 33, T II, 26.
15. AE, 6.31 g, 19 mm, 190°, inv. 32. 184
Brunšmid 48, 33, T II, 26.
16. AE, 6.56 g, 19 mm, 90°, inv. 32. 1847
Brunšmid 47, 29, T II, 22.
17. AE, 6.58, 18x20 mm, 150°, inv. 32. 1847
I. Marović, str. 236, 4, T V, 2.
18. AE, 6.83 g, 18x19 mm, 120°, inv. 32. 1847
I. Marović, str. 236, 4, T V, 2.
19. AE, 6.47 g, 19 mm, 150°, inv. 32. 1847
I. Marović, str. 236, 4, T V, 2.
20. AE, 6.32 g, 17.5x20 mm, 30°, inv. 32. 1847
Brunšmid 48, 31, T II, 24.
21. AE, 6.61, 18x20 mm, 90°, inv. 32. 1847
Brunšmid 48, 31, T II, 24.
22. AE, 6.95 g, 19x20 mm, 90°, inv. 32. 1847
Brunšmid 48, 32, T II, 25.
23. AE, 6.25, 17x20 mm, 270°, inv. 32. 1847
Brunšmid 48, 32, T II, 25.

*ISEJSKI NOVAC***Kat. br. 1**

Problematika novca s prikazom Here i dupinom, odnosno pitanje tko ga je i kada emitirao nije u potpunosti jasno i sigurno razriješeno. Obično se ubraja među isejski novac. Naime, zbog ikonografske podudarnosti reversa Imhoof-Blumer ga je klasificirao pod Ionios novac, koji je opet povezao uz isejske kovove,² što je u biti, premda ne izričito, prihvatio i Brunšmid.³ On ih dakle prihvaća kao frakciju Ionios novca, pripisuje je prvim emisijama isejskog novca, koje datira u sredinu 4. st. pr. Kr.⁴ Nešto drukčije mišljenje iznosi P. Visonà, koji ne nalazi uvjerljivih razloga zbog kojih bi taj novac pripadao Ionios serijama. Manjka legenda koja bi to potvrdila, nadalje prikaz na reversu - dupin je prema Visoni drukčije stiliziran. Smatra da je ovo prijelazna emisija između Jonios novca i isejskog novca s legendom, te je datira oko 330.-320. pr. Kr.⁵ Drugim riječima, nakon Jonios novca emitiran je anepigrafski novac s Herom i dupinom, a nakon njega serije novca s legendom ISSA. Visonà se ne izjašnjava otvoreno za to da grad Issa emitira Jonios novac i emisiju Hera/dupin, ali to se iz njegova objašnjenja može zaključiti.

U kontekstu ovog novca Visonà spominje de se u Museo Archeologico Nazionale u Veneciji čuva primjerak tog tipa koji potječe iz zadarskog muzeja, prekovan je na novcu Sirakuze iz razdoblja 345.-331. pr. Kr. tipa glava Atene na aversu, hipokamp na reversu (SNG Cop 720, 721).⁶ Tako da po pitanju novca tipa glava Here/dupin, imamo barem jedan siguran podatak, a to je datacija sirakuškog novca na kojem je prekovan.⁷

Novac je inače, koliko je do sada poznato nalažen i na Visu, i na Hvaru, a jedan je nađen u Novalji na Pagu.⁸ Dakle, neke izrazite prevlasti Visa baš i nema, ako se u budućnosti ne pokaže drukčije.

² F. IMHOOF-BLUMER, *Griechische Münzen aus dem Museum in Klagenfurt und anderen Sammlungen*, Numismatische Zeitschrift, Wien 1884, 251 i 258.

³ J. BRUNŠMID, *Die Inschriften und Münzen der griechische Städte Dalmatiens*, Wien, 1898, 59.

⁴ *Ibidem*.

⁵ P. VISONÀ, *Colonization and Money Supply at Issa in the 4th Century B.C.*, Chiron 25, München 1995, 59.

⁶ P. VISONÀ, *Ritrovamenti di monete della tirannide dionigiana in Italia*, VAHD 83, Split 1990, 96, bilj. 24.

⁷ O cirkulaciji sirakuškog novca na Jadranu vidi P. VISONÀ, o. c. 91-98.

⁸ J. BRUNŠMID, o. c. 61

Kat. br. 2

Na našem primjerku legenda ISSA na aversu nije raspoznatljiva. Brunšmid ovu emisiju datira u konac 4. st. pr. Kr.⁹ P. Visonà je datira preciznije oko 320.-300. pr. Kr., a dataciju objašnjava oblikom slova Σ i A u legendi, kao i činjenicom da je Faros nešto kasnije prekivao upravo ovaj tip isejskog novca.¹⁰

Kat. br. 3-5

Tri primjerka pripadaju tipu Glava Atene/koza i legenda IS. Brunšmid ovu emisiju datira u 3. st. pr. Kr.¹¹ Visonà je određeniji u svojoj dataciji. Pretpostavlja da je početkom 3. st. došlo do prekida u emitiranju novca, nakon kojega je isejski novac znatno promijenjen, te se počelo s emitiranjem nove nominale, s drukčijim tipom na novcu - tip Atena/koza.¹² Pretpostavlja, na temelju vrlo raznolikih kalupa za prikaz Atene i koze te na temelju razlike u stilu prikazivanja da je emitiran između 280. i 230. pr. Kr., dakle tijekom 50 godina.¹³ Stil je, naime, u većini slučajeva barbariziran, pa se prepoznaje rad heleniziranih Ilira. Ovdje se to odnosi na novac pod br. 3 i 4. U nekim slučajevima je ipak prepoznatljiva grčka izrada, kao npr. na ovdje opisanom primjerku br. 5.

Kat. br. 6

Posljednji isejski primjerak s glavom Atene na aversu i jelenom na reversu pripada tipu novca koji je u najvećem broju slučajeva prekivan na novcu Metaponta tipa glava Atene/ klas žita. Ovu pojavu uočio je već Brunšmid.¹⁴ Prvi kov je često vidljiv. Što se tiče ovoga budimpeštanskog primjerka, nemoguće je samo na temelju fotografije utvrditi je li novac prekovan. Očito je samo da kovna pločica ima oblik pravilnog kruga, što je značajka novca Metaponta, a kod isejskog novca baš i nije čest slučaj. Brunšmid ovu emisiju novca datira u kraj 3. st.¹⁵ Visonà je precizniji u dataciji, i smatra da se radi o emisiji koja je mogla biti izdana samo prije Teutina podsjedanja Isse, budući da pod opsadom trgovina drugih gradova s Issom nije bila moguća. Stoga datira ovu emisiju otprilike između 240. i 230./220. pr. Kr.¹⁶

⁹ J. BRUNŠMID, o. c. 59.

¹⁰ P. VISONÀ, *The Chronology of Issa's Early Hellenistic Coinage*, Zbornik radova 1. Međunarodni numizmatički kongres u Hrvatskoj, Opatija 1996, 152.

¹¹ J. BRUNŠMID, o. c., 59

¹² P. VISONÀ, o. c. (10) 152.

¹³ Ibidem, 153.

¹⁴ J. BRUNŠMID, o. c., 76, br. 19; 77, br. 21

¹⁵ J. BRUNŠMID, o. c., 59.

¹⁶ P. VISONÀ, o. c. (10) 155.

*FAROSKI NOVAC***Kat. Br. 7-9**

Prvu grupu faroskog novca čine tri primjerka veće nominale tipa glava Perzefone/koza. Kalup za avers i revers različit je za sve primjerke. Također, sva tri slučaja karakterizira kvalitetna izrada. Novac br. 9 prekovan je na novcu Isse tipa nimfa/zvijezda. Dobro je uočljiva sličnost s aversom na primjerku ovakvog novca iz zbirke Machiedo u Arheološkome muzeju u Splitu.¹⁷ Za emisiju ovog faroskog novca obično se uzima Brunšmidova datacija u konac 4. i 3. st. pr. Kr.¹⁸ Visonà ih nešto određenije datira oko 300. pr. Kr.¹⁹ Postoji i drukčije mišljenje, koje na žalost nije objavljeno. U Ashmolean Museum u Oxfordu čuva se rukopis J.M.F. Maya, u kojem on raspravlja o grčko-ilirskom novcu.²⁰ Smatra, ocjenjujući dobru kvalitetu izrade, da se ove emisije vremenski poklapaju s emisijama velike brončane nominale tipa Zeus/koza, prvom emisijom faroskog novca, datirane u prvu polovicu 4. st. pr. Kr.

Kat. Br. 10-11

Oba primjerka manje nominale s prikazom Perzefone i kože pripadaju jednom kalupu. Ovaj novac po težini odgovara polovinci prije opisane nominale i smatra se da je njihovo emitiranje bilo istovremeno.²¹

Ostava iz splitskog polja – Kat. Br. 12-23

Ostava je nađena 1826. godine na prostoru između Splita i Salone. Sastojala se od dvadeset komada novca, ali nije u cijelosti sačuvana, i danas je od nje preostalo samo dvanaest komada.²² Novac je dakle ponaden pet godina nakon

¹⁷ M. BONAČIĆ MANDINIĆ, Novac Farosa iz zbirke Machiedo u Arheološkom muzeju u Splitu, Arheološki Vestnik 38, Ljubljana 1987, 395, 54, T. 1, 10.

¹⁸ J. BRUNŠMID, o. c., 40; M. BONAČIĆ MANDINIĆ, ibidem, 393.

¹⁹ P. VISONÀ, o. c. (10), 152.

²⁰ J.M.F. May je umro 1961. ostavivši rukopis o grčko-ilirskom novcu. Opširnije o njegovom radu P. VISONÀ, J. M. F. May's Contributions to the Study of Greek-Illyrian Coinage, Zbornik radova 2. Međunarodni numizmatički kongres u Hrvatskoj, Opatija 2000, 60-63. Rukopis J.M.F. Maya osobno sam pregledala za vrijeme boravka u Heberden Coin Room, u srpnju 1991., koristeći stipendiju AIPN i g. Carla Subaka iz Chicaga, namijenjenu numizmatičarima iz istočne Evrope; dr. D. M. Metcalf i dr. C. Howgego ljubazno su mi dali na korištenje ovaj rukopis, te im ovom prigodom zahvaljujem.

²¹ BRUNŠMID, o. c. 40; M. BONAČIĆ MANDINIĆ, ibidem, 393.

²² Podatak iz Nemzeti Múseuma, od dr. Melinde Torbagy.

osnutka Arheološkoga muzeja u Splitu, u vrijeme kad mu je ravnatelj bio dr. Karlo Lanza. Zbog čega ostava nije dospjela u splitski muzej pitanje je o kojemu možemo razmišljati, ali prave razloge ne možemo saznati.

Kat. Br. 12

Velika brončana nominala tipa glava Zeus/koza uobičajeno se interpretira kao najraniji novac Farosa, i datira se u prvu polovicu 4. st. pr. Kr.²³ Ovdje se nalazi u grupi novca koji se datira u konac 3. i u 2. st. pr. Kr. Kako se radi o novcu drukčije izrade od "klasičnih primjeraka" sa Zeusom i kozom, moglo bi se razmišljati i o nešto kasnijoj izradi tog novca, odnosno da je njegovo emitiranje produženo kroz 4. i da je zahvatilo i početak 3. st. pr. Kr. Tim kasnijim emisijama mogli bi se pripisati primjerci opisani kod Brunšmida pod br. 5 i 6 na Tabli I. Ovakvo mišljenje zastupao je J.M.F. May, upućujući na plići reljef, kao i na lošiju izradu i Zeusove glave i koze.²⁴ U tom slučaju, ostavu bi činile emisije 3. i 2. st. pr. Kr., o čemu će još biti govora. Ako pak ustrajemo u dataciji Zeusa/koze u 4. st. pr. Kr., onda bi to bio najstariji novac u ostavi, koji se našao uz onaj mlađi iz 3. i 2. st. pr. Kr.

Kat. Br. 13-23

Slijedeći primjerci mahom pripadaju grupi s prikazom glave muškaraca (Dioniza) na aversu i kantarosom, te legendom FA. Svi pripadaju varijanti u kojoj je glava muškarca okrenuta na lijevu stranu, ali se razlikuju po kalupu. Možemo uočiti pet varijanti kalupa za avers (grupa br. 13-15, 16, 17-19, 20-21, 22-23).

Brunšmid ih datira u konac 3. i u 2. st. pr. Kr.²⁵ J.M.F. May smatra da su bolje izrađeni primjerci ovog tipa novca, a u tu kategoriju spadaju svi novci iz naše ostave, bili emitirani u vrijeme Demetrija Farskoga 229.-219. pr. Kr. Lošiji pak primjerci, kakvih nema u ovoj ostavi, prema Mayu su bili emitirani nakon 219. pr. Kr. Treću dataciju ove emisije faroskog novca pruža I. Marović, opisujući ostavu sličnog sadržaja, premda više nego dvostruko bogatiju, nađenu godine 1900. u Vrbanju na Hvaru.²⁶ U njoj se nalaze tri primjerka novca jednakog kalupa kao ovdje br. 13-15. Nadalje, nalazi se jedan primjerak jednakog ili vrlo sličnog kalupa kao ovdje br. 17-19. Zbog sličnosti sadržaja

²³ BRUNŠMID, o. c. 38, 40; M. BONAČIĆ MANDINIĆ, ibidem, 393.

²⁴ Rukopis J.M.F. Maya.

²⁵ J. BRUNŠMID, o. c. 40.

²⁶ I. MAROVIĆ, Iz numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu, Godišnjak Centra za Balkanološka ispitivanja, 11, Sarajevo 1976, 242; opisuje ostavu od 45 komada novca Farosa. Svi pripadaju tipu glava muškarca (Dioniza)/kantaros.

možemo pomišljati da je uzrok skrivanja oba blaga bio jednak. Ostava iz Vrbanja sadrži doduše nekoliko primjeraka tehnički dobro izrađenog novca, ali je na njima, s likovnog stajališta, prikaz glave muškarca vrlo "naivan". To bi ukazivalo na barbarsku izradu, što opet spušta dataciju ostave, pa bi ona mogla biti i mlađa od ostave iz splitskog polja. Marović smatra da su ove emisije kovane tek nakon 168. godine, nakon Gencijeva poraza i propasti ilirske države, kad je Faros obnovljen, što povezuje s Balejevim suverenitetom u Farosu.²⁷ Svoju teoriju temelji na sličnosti prikaza lika muškarca s prikazom Baleja na srebrenom novcu.²⁸ Na primjercima u ostavi iz splitskog polja portret muškarca (Dioniza) ne pokazuje sličnosti s portretom Baleja.

Analizirat ćemo ostavu iz splitskog polja s aspekta sve tri kronologije. Prema Brunšmidu najstariji novac u ostavi bio bi jedan primjerak iz 4. st. pr. Kr., a ostatak bi činili novci iz 3./2. st. pr. Kr. Čudno je onda da nema primjeraka novca iz početka i sredine 3. st. pr. Kr. Prihvatimo li Mayevu teoriju, možemo doći do zanimljiva zaključka u vezi s datacijom ostave. Ona bi po tome bila sakrivena u vrijeme II. ilirskog rata kad su Rimljani napali i razorili Faros, 218. pr. Kr. Rat je uvijek "dobar" razlog za skrivanje uštedevine. U ovom slučaju intrigantno je da je faroski novac skriven na kopnu, blizu Salone; možemo protumačiti da je vlasnik ovog malog blaga bio s otoka, pa je bježao iz Farosa i pokušao se skloniti na kopnu, ili se pak događanja na otoku prepao netko tko je već bio na kopnu, a imao je neku vezu s otokom. Isejski emporiji u Traguriju i Epetiju bili su osnovani krajem 3. st. pr. Kr., najvjerojatnije nakon II. ilirskog rata, te veza grčkih kolonija na otocima s kopnom ne dolazi u pitanje. Grci su sigurno "ispitali" teren na kopnu, prije nego su odlučili osnivati naselja.

Prema dataciji I. Marovića, ostava bi bila skrivena sredinom 2. st. pr. Kr. Razmišljajući o razlozima skrivanja vrbanjske ostave, Marović ne nalazi konkretnog povoda za skrivanje tog blaga.²⁹ Prema svemu navedenom, najprihvatljivijim mi se čini Mayevo tumačenje.

Novac 4.-2. st. pr. Kr. bilo grčki, bilo rimski republikanski, koliko je do sada poznato, nije čest nalaz na solinskom području, ali ga se ipak nalazilo. F. Lanza spominje nalaze novca Herakleje (4. st. pr. Kr.) u Solinu.³⁰ Jedan heraklejski novac nađen je u Solinu, a nalazi se u zbirci Arheološkoga muzeja u Splitu.³¹ Carrara u izvještaju za godine 1846., 1847. i 1848. spominje nalaze

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, 243.

³⁰ F. LANZA, *Le origini primitive di Salona Dalmatica, Heraclea Illinica, Atteneo Veneto*, Genn.-Febb.1889, Venezia 1889, 18.

³¹ M. BONAČIĆ MANDINIĆ, *Novac Herakleje u zbirci Arheološkoga muzeja u Splitu*, VAHD 81, Split 1988, 69 i 75.

novca grčkih gradova Dirahija i Sifnosa, te Aleksandra Makedonskog, kao i rimskoga republikanskog novca.³² Nadalje, M. Glavinić u prvome broju *Bullettino di archeologia e storia dalmata* u popisu grčko-ilirskog novca u Arheološkome muzeju u Splitu donosi 12 primjeraka srebrenih drahmi ili poludrahmi gradova Apolonije i Dirahija, koji se datiraju od 3. do 1. st. pr. Kr., a koje su bile nađene u Saloni. U popis uvrštava i brončani novac Isse s konca 4. st. pr. Kr. iz Solina.³³ F. Bulić objavljuje dvije ostave rimskoga republikanskog novca (okvirno 3.-1. st. pr. Kr.) nađene u salonitanskom ageru – u Kaštel Sućurcu.³⁴ U istraživanjima 1969. i 1970. u salonitanskoj Kuriji je pronađen brončani helenistički novac koji nije identificiran, kao i nekoliko primjeraka republikanskog novca iz 2. st. pr. Kr.³⁵ Revizijska istraživanja na Manastirinama 1987.-1997. dala su tri primjerka rimskog brončanog novca iz 3.-2. st. pr. Kr.³⁶ Što se tiče ostalih nalaza iz helenističkog doba, koji bi nekako potvrdili da ostava novca Farosa u splitskom polju nije tek slučajnost, spomenimo grčke natpise,³⁷ zlatnu naušnicu iz Majdana,³⁸ nekoliko Gnathia vaza iz Solina u zbirci AMS,³⁹ te konačno keramiku s Foruma, iz Kurije⁴⁰ i s Manastirina.⁴¹ Malo po malo popunjava se inventar nalaza predrimske i ranorimske Salone i okolice, pa slika tog razdoblja povijesti na ovom području polako poprima određenije konture.

³² F. CARRARA, *Topografia e scavi di Salona*, Trieste 1850, 104 i 146.

³³ GLAVINIĆ, *Le monete dell'Ilirico nel Museo di Spalato*, Bull. Dalm. 1, Split 1878, 47, 48, 77-80, 127.

³⁴ F. BULIĆ, *Descrizione di due ripostigli di denari della republica romana trovati nella campagna di Sućurac*, Suppl. al Bull. Dalm. 1901, Split, 1899.

³⁵ V. von GONZENBACH, *Coins*, u C. W. Clairmont, *Excavations at Salona, Yugoslavia (1969-1972)*, New Jersey 1975, 136.

³⁶ E. MARIN, *Salone. Un profil de la ville à renouveler. À propos de recherches récentes, La Venetia nell'area Padano-Danubiano, Le vie di comunicazione*, Padova 1990, 454, 461. M. BONAČIĆ MANDINIĆ, *Numizmatika*, u *Salona III, Manastirine*, ed. N. DUVAL, E. MARIN, Ecole française de Rome, Arheološki muzej, Split (u tisku).

³⁷ J. BRUNŠMID, o. c., 32-34; M. NIKOLANCI, *Epigrafica graeca nova et vetera in Dalmatia reperta*, *Diadora* 9, Zadar 1970, 212.

³⁸ I. MAROVIĆ, *Prahistorijski nalazi na području Solina*, VAHD 62, Split 1960, 24.

³⁹ Prema informaciji B. Kirigina.

⁴⁰ V. von GONZENBACH, *Pottery from Closed Deposits*, u C. W. Clairmont, *Excavations at Salona, Yugoslavia (1969-1972)*, New Jersey 1975, 184-187.

⁴¹ J. MARDEŠIĆ, *Nalazi keramike*, u *Salona III, Manastirine*, ed. N. DUVAL, E. MARIN, Ecole française de Rome, Arheološki muzej, Split (u tisku).

THE COINS OF ISSA AND PHAROS HUNGARIAN NATIONAL MUSEUM IN BUDAPEST

(S u m m a r y)

The collections of the Hungarian National Museum in Budapest contain six bronze coins from Issa and seventeen bronze coins from Pharos, Greek colonies in the eastern Adriatic. The coins from Issa include a specimen of the Hera/dolphin type, dated to the late 4th century BC. This type is usually regarded as a variant of the Ionios coins (n. 2, 3). It is also considered to belong to a transitional emission between the Ionios type and the Issaeac coins bearing the legend ISSA (n. 5). Another Issaeac coin is of the Nymph/eight-ray star type. The legend ISSA, which should be on the obverse, is no longer visible. This coin is dated in the end of the 4th century BC (n. 9), or more accurately to about 320-300 BC (n. 10). Three Issaeac coins are of the Athena/goat and the IS legend type. The numerous variants of both the obverse and reverse dies suggests that these coins were minted between 280 and 230 BC (n. 13). The last Issaeac coin in Budapest collection belongs to the Athena/stag and IS legend type, dated to around 240-230/220 BC, before the siege of Issa by the Illyrian Queen Teuta (n. 16).

The coins from Pharos include three specimens of the Persephone/goat type. These coins are usually dated to the end of the 4th century and the 3rd century BC (n. 18). J.M.F. May suggested in his unpublished manuscript on Graeco-Illyrian coins (n. 20) that given the solid quality and the artistic value of these coins they had been minted contemporaneously with the heavy bronzes of the Zeus/goat type in the first half of the 4th century BC. One of these coins (no. 9) is overstruck upon an Issaeac coin of the Nymph/eight-ray star type. Such overstrikes are dated by Visonà to about 300 BC (n. 19). Two coins belong to the smaller denomination of the Persephone/goat type. They are regarded as contemporaneous to the previously described coins (n. 21). Coins nos. 12-23 come from a hoard found in 1826 in the plain between Split and Solin - *Ager Salonitanus*. The hoard originally consisted of 20 coins, but only 12 have been preserved to the present. One of them is a heavy bronze of the Zeus/goat type. The rest are of the Dionysius/kantharos type. The heavy bronzes of the Zeus/goat type are usually dated to the first half of the 4th century BC (n. 23). J.M.F. May's theory is noteworthy that the Zeus/goat emission of heavy bronzes continued for a long period throughout the 4th century and into the 3rd century BC. He suggested that the carelessly executed coins of this emission belonged to the 3rd century BC. The other eleven coins from the hoard belong to the Dionysius/kantharos and FA legend type. Brunšmid dated these coins to the end of the 3rd and the 2nd centuries BC (n. 25). May considered that the coins of better fabric and style – all in the hoard belonging to this category - were minted during the reign of Demetrius of Pharos (229-219 BC), and the coins of poorer style were minted after 219 BC. The city of Pharos was destroyed by Romans in 218 BC, but its renewal began shortly. Marović offered a third opinion about these coins in his description of a similar hoard found at Vrbanj, a village not far from the site of ancient Pharos (n. 26). He suggested that the Dionysius/kantharos type belong to the period after 168 BC, after the defeat of King Genthios and the fall of the Illyrian kingdom. This was the time of the renewal of the city of

Pharos under the rule of Ballaios. Marović sees a certain link between the style of the head of Dionysius and the portraits of Ballaios on the silver coins (n. 28).

Using Brunšmid's dating to analyze the *Ager Salonitanus* hoard, it would contain only one coin from the 4th century BC and eleven coins from the 3rd and 2nd centuries BC. The gap between them is rather odd, but it could happen. If May's theory is accepted, then the hoard would reflect a 3rd century Pharian emission. It could have been deposited at the time of the 2nd Illyrian war, when the Roman attacked and destroyed Pharos. If Marović' dating is used, the hoard would have been buried in the mid 2nd century, for no particular historical reason other than a "natural" fear for such savings.

Coins from the 4th-2nd centuries BC, either Greek or Roman Republican, have occasionally been found in Solin and its surroundings. Coins of Heraclea, another Greek colony in the eastern Adriatic, have been attested in Solin (n. 30, 31). Other Greek coins of Issa, Apollonia, Dyrrhachium, Syphnos, and Alexander the Great, have been reported as well (n. 32, 33). Two hoards of Republican denarii were found in the 19th century near Solin (n. 34). Recent excavations at Solin have also yielded a very modest number of Greek and Roman Republican coins (n. 35, 36).

Translated by the author

Proof-Reader for English: Barbara Smith-Demo

1

2

3

4

5

6

7

8

10

9

11

12

13

14

15

16

17

18

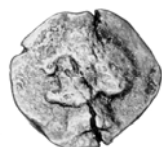
19

20

21

22

23

